

John M. Hobson, Batı Medeniyetinin Doğulu Kökenleri, Çev. Esra Ermert (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2023)

► Kitap inceleme / Book review

Feyza BAŞKAN

Yüksek Lisans, İbn Haldun Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Din Bilimleri / Post Graduate, İbn Haldun University, Institute of Graduate Studies, Department of Religious Sciences
| ROR ID: [02y5xdw18](https://orcid.org/02y5xdw18) | İstanbul, Türkiye
ORCID: [0009-0007-5566-062X](https://orcid.org/0009-0007-5566-062X) | feyza.baskan@stu.ihu.edu.tr

Atf / Cite as: Başkan, Feyza. "John M. Hobson, Batı Medeniyetinin Doğulu Kökenleri, Çev. Esra Ermert (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2023)". *Mil'el ve Nihal* 21/2 (2024), 373-375.

John M. Hobson tarafından kaleme alınan *Batı Medeniyetinin Doğulu Kökenleri* adlı eser, orijinal adıyla *The Eastern Origins of Western Civilization*, ilk kez 3 Haziran 2004 tarihinde yayımlanmıştır. Eser, Cambridge University Press tarafından basılmış ve Türkçeye Esra Ermert tarafından çevrilerek, Yapı Kredi Yayınları tarafından 2007 yılında ilk kez yayımlanmıştır. 2023 yılında dokuzuncu baskısı yapılan kitap, Batı'nın temellerinin Doğu medeniyetinin katkılarına dayandığı görüşünü öne çıkararak geleneksel Avrupa-merkezci tarih anlatısına karşı çıkmaktadır. Kitabın önceki baskıları da incelenmiş, kapak tasarımı haricinde bir fark görülmemiştir. Burada, en güncel olması sebebiyle dokuzuncu baskı üzerinden bir değerlendirme yapılacaktır.

Anti-oryantalist bir bakış açısıyla yazılan eserde yazar, Ruth Benedict'in "*Tarih tek bir gruba (ya da insana) aitmiş gibi yazılamaz. Medeniyet kademe kademe oluşturulmuştur...*" sözünü vurgulayarak, tarih yazımının Batı'nın önderliğinde gerçekleştiği düşüncesine dair geleneksel bakış açısını (Avrupa-merkezci) reddetmiştir. Bu kitapta reddedilen bu bakış açısının aksine, oryantal küreselleşme iddiası ele alınarak 500-1800 yılları arasında Doğu'nun Batı'dan daha gelişmiş olduğu, dolayısıyla modern Batı medeniyetinin gelişiminde Doğu'nun önemli bir katkı sağladığı ifade edilmektedir. Hobson, Doğu'nun bilimsel, teknolojik ve kültürel miraslarının Batı'nın Rönesans, Aydınlanma ve Sanayi Devrimleri gibi ilerlemelerinde merkezi bir rol oynadığını belirtmiştir.

Avrupa-merkezci haritalardan farklılık arz eden Hobo-Dyer Dünya Haritası, Batı'yı merkezde tutan bakış açısının aksine, görsel bir araç olarak kitabın ilk sayfalarında yer alır. Ardından 'Önsöz ve Teşekkür' kısmıyla devam eden eser, 'Eski Batı'nın Avrupa-merkezci Mitine Karşı Koymak: Oryantal Batı'nın Keşfi' başlıklı bir girişle başlamaktadır. Bu bölüm, Batı'nın diğer medeniyetlerin katkıları olmaksızın geliştiği iddialarına cevap verir. Batı'nın gelişiminde iki yöntemin kullanıldığı, bunların ise yayılma/asimilasyon ve kendine mülk etme yöntemleri olduğu ifade edilir. Ancak Batı'nın sömürgeci eğilimleri ile kendine uyarlama kapasitesinin bir araya gelmesi, gelişiminin yalnızca bir asimilasyon süreci olmaktan çıkmasına yol açmaktadır. Yazar, bu faktörleri geri planda tutarak Batı'nın kendi politik, kültürel ve ekonomik yapılarının etkisine yer vermemiştir. Eser, Marx ve Weber'in Avrupa-

merkezci teorileri ile Doğu'nun tarihsel katkılarını göz ardı ettiğini ifade eder. Hobson, buradan hareketle Doğu ile Batı'nın karşılıklı etkileşimlerine dayanan bir tarih anlayışını önerse de eserde daha çok Doğu'nun Batı üzerindeki etkileri görülmektedir.

Kitap dört ana bölümden oluşmaktadır. Eserin ilk kısmının ele alındığı 'Erken İlerlemeci Doğu 500-1800 tarihleri arasında Oryantal küreselleşme kanalıyla dünyayı keşfedip ona öncülük ediyor' bölümünde yazar, bilinenin aksine Doğu'nun Batı'dan önce nasıl ekonomik, teknolojik ve kültürel anlamda öncü olduğunu açıklar. Hobson, Doğu'nun 500 yılından itibaren kendi ekonomik gelişimine öncülük etmesi ve sonrasında küresel bir ekonomi oluşturması gibi daha birçok etkenin gizlenerek Doğu'nun pasif, taşıyıcı bir medeniyetmiş gibi gösterilmesini eleştirmiştir. Asya, Orta Doğu ve Kuzey Afrika gibi medeniyetlerin Batı'nın ekonomik, kültürel ve bilimsel gelişimine sunduğu katkıları detaylarıyla açıklamıştır. Doğu toplumlarının özellikle 6. yüzyıldan itibaren gelişen küresel ticaret ağına liderlik ettiğini savunur. Yazar, İslam medeniyetinin Çin'in ve Hindistan'ın geniş ticaret ağı sayesinde Batı'nın kendine özgü kabul edilen çoğu 'rasyonel' ve 'kapitalist' değerlerin kökenlerinin Doğu'ya borçlu olduğunu ileri sürer. Hobson'un Batı'nın üstünlüğünü öne süren tarih anlatısını devre dışı bırakma çabası, ikna edici bir bakış açısı sunmasına karşın, kimi yerlerde yetersiz kalmaktadır. Yazar, Batı'nın yükselişini yalnızca Doğu'dan gelen etkilerle hakkaniyetle açıklamıştır; ancak Avrupa'nın kendi içsel dönüşüm dinamiklerini (Reform, Rönesans, bilimsel devrimler) sadece Doğu'ya bağlayarak Batı'nın kendi dönüşümünü göz ardı etmiş gibi görünmektedir.

'Batı sondaydı: Oryantal küreselleşme ve Hıristiyanlığın keşfi, 500-1498' başlıklı ikinci bölümde, Batı Avrupa feodalizminin kökenlerinin ve Hıristiyan kimliğinin Doğulu etkiler bağlamında nasıl şekillendiği tartışılmaktadır. Tarım devriminin ana teknolojilerinin Doğu kökenli olduğunu savunan Hobson, bu teknolojilerin Avrupa'nın tarımsal üretimini artırarak feodal ekonominin temelini oluşturduğunu ifade etmektedir. Aynı şekilde Hıristiyan kimliğinin oluşumunda İslam düşmanlığının önemli bir yer tuttuğuna dikkat çekerek bu doğrultuda Haçlı Seferleri'nin İslam'a karşı bir birleşme unsuru olarak kullanıldığını savunmaktadır. Yazar, Doğu'nun rolünü ısrarla vurgulasa da Doğu'nun bu katkılarının Avrupa tarafından nasıl geliştirildiğine daha az yer vermiştir. Eğer kitapta Doğu-Batı medeniyetinin arasındaki ilişkiler daha dengeli bir bakış açısıyla ele alınmış olsaydı, Batı medeniyetinin kökenleri daha iyi kavranabilirdi.

Eserin üçüncü bölümü 'Geç İlerlemeci Olarak Batı ve Geriden Gelmenin Avantajları: Oryantal Küreselleşme ve Batı Avrupa'nın İlerlemiş Bir Batı Olarak Yeniden Yapılanması, 1492-1850' başlığıyla devam eder. Hobson bu bölümde, 1492 yılında Kristof Kolomb'un Amerika'ya ulaşmasının, Batı tarih yazımında modern çağın başlangıcı olarak kabul edildiğini ifade etmektedir. Yazar, Batı'nın mitine karşı çıkararak bu keşfin ancak Çin ya da Ortadoğu'daki İslam topluluklarının denizcilik teknolojileri (pusula, barut, gemicilik bilgisi, matematik) sayesinde mümkün olduğunu belirtir. Bu sebeple, 1492 yılının modern çağın başlangıcı olmadığını, aksine Doğu küreselleşmesinin Avrupa'ya taşınmasının bir sonucu olduğunu savunur.

Hobson, bu bilgilerin Doğu'dan Batı'ya nasıl aktarıldığına dair somut ve kesin verilere yer vermemektedir. Örneğin barutun bulunmasıyla ilgili bir bölümde Batılıların bu buluşu 1267'de Roger Bacon'a atfettiğini belirtirken, barutun tarihinin Çin'de 850 yılına kadar uzandığını savunmaktadır. Ancak yazar, burada taraflı bir yaklaşım sergileyerek savunmasını yeterli kanıtlarla temellendirmemiştir. Barutun Batı'ya nasıl ulaştığına dair daha somut

deliller sunmak yerine, Avrupalıların Çin'e gerçekleştirdikleri seyahatlerle bu teknolojik gelişmeleri Batı'ya taşımış olabileceklerini olasılıklar üzerinden ifade etmektedir. Bu yaklaşım, konuya dair daha derinlemesine ve kanıtlanabilir bir analiz sunmamıştır. 18. ve 19. yüzyıllara gelindiğinde Batı kimliği inşa edilirken Doğu ve diğer toplumlar bu kimliğin karşısında tanımlanmış; hem açık ve hem de gizli şekilde ırkçılığın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Emperyalizmin sadece ekonomik olarak değil, kültürel ve kimlik temelli bir baskı mekanizması olarak da kullanıldığını ifade eden Hobson, ırkçılık ve emperyalizmin bağlantılarını detaylı bir şekilde ele almıştır.

Eserin son bölümünde 'Sonuç: Oryantal Batı, Batı'nın Avrupa merkezci mitine karşı' başlığı altında Hobson, Batı'nın modernleşmesinde Doğu'nun vazgeçilmez katkılarını sıralarken, Batı'nın söz konusu etkileri görmezden gelmesini, hatta sistematik biçimde gizlemesini eleştirir. Doğu'nun sağladığı ticari ve kültürel katkıları vurgularken, Batı'nın Avrupa-merkezci ilerleme mitini sorgular ve bu mitin tarihin nesnel bir yorumu olmadığını, aksine siyasi bir araç olarak kullanıldığını öne sürer. Metin, Batı'nın askeri teknolojilerindeki Doğu etkisini vurgulayan önemli bir argüman sunmaktadır fakat bu argümanın daha güçlü bir şekilde savunulabilmesi için daha fazla somut kanıt ve kaynak kullanılmalıdır. Batı ve Doğu arasındaki etkileşimlerin çok boyutlu olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda, Batı'nın bu teknolojileri nasıl dönüştürdüğü ve geliştirdiği konusunda da daha ayrıntılı bilgiye yer verilmelidir. Bu sayede Batı ve Doğu arasındaki tarihi etkileşim daha doğru şekilde anlaşılabilir.

Son olarak eserde dipnotlar yer almasına rağmen kaynakçanın bulunmamasının önemli bir eksiklik olduğunu söyleyebiliriz. Kitap, geleneksel tarih yazımına eleştirel bir katkı sunmakta ve Doğu'nun Batı medeniyetinin oluşumundaki rolünü vurgulamaktadır. Hobson'ın bu çalışması, mevcut tarih anlatılarına getirdiği eleştirilerle dikkat çekici olsa da kitabın bazı noktalarının tartışmaya açık olduğu söylenebilir. Bir yandan yazarın Doğu'nun Batı üzerindeki etkisini detaylı bir şekilde ele alması, önemli bir açığı doldururken, diğer yandan bu etkilerin mutlaklaştırıldığı ve Batı'nın kendi iç dinamiklerinin göz ardı edildiği görülmektedir. Eserde, Batı'nın ekonomik, bilimsel ve sosyal yeniliklerinin büyük ölçüde Doğu'dan alınan unsurlarla şekillendiği iddia edilerek, Doğu'nun tarihsel rolü yüceltilirken, Batı'nın yalnızca pasif bir alıcı konumuna düşürüldüğünü görmekteyiz. Yazarın, eleştirdiği 'Avrupa-merkezci' anlatıya karşı 'Doğu-merkezci' bir yaklaşımı benimsemesi, bu bakış açısının Doğu ile Batı arasındaki karmaşık etkileşimleri anlamada yeterince bütüncül bir tablo çizmemesine yol açabilir. Dolayısıyla, kitabın sunduğu gibi Batı medeniyetinin kökenlerinin yalnızca Doğu'ya borçlu olduğunu iddia etmek yerine, Doğu ve Batı arasındaki karşılıklı ilişkilerin daha bütüncül bir çerçevede ele alınması, tarihi ilişkilerin daha doğru bir şekilde anlaşılmasına yol açabilir.